

„Ha én ezt nem írom le, akkor ki?” – Vaskapu-diskurzus Szálinger Balázs Al-
dunai álom című könyve nyomán

PTE BTK Kari Tudományos Diákköri Konferencia

Jelige: Vaskapu

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
1. Bevezetés	3
2. Korpusz, módszer, elméleti háttér	3
2.1. A vizsgált korpusz	3
2.2 Módszertan	6
2.3. Fogalmak és elméletek	8
2.3.1. A turizmus mint kulturális aspektus	8
2.3.2. Az utazás, az olvasás és az írás viszonyrendszere.....	9
2.3.3. Az önéletírás és a napló sajátosságai	10
2.3.4. A kulturális emlékezet létrehozója.....	10
3. A könyv - Szálinger Balázs: <i>Al-dunai álom</i>	11
3.1. Műfajok.....	11
3.1.1. A könyv mint útirajz	11
3.1.2. Naplószerű lenyomatok.....	12
3.2. A múlt hangjai	13
3.3 A jelen hangjai.....	17
3.3.1. Az expat-jelenség lenyomatai	19
3.3.2. A balkániség megjelenítése.....	20
3.4. A jövő hangjai.....	21
4. A könyv kivetülései a médiatérbe	22
4.1. A „nyomozás”, a „munkanapló” és az „útirajz-kísérlet”	22
4.2. A tájhoz kötött paraméterek – a kettősség érzése	22
4.3. Az „okító történelemszemlélet” jelenléte.....	23
4.4. A sűrű, mégis felhíguló vidék	25
4.5. Egyetlen dolog biztos, a pusztulás.....	26
5. Moly.hu – „Jó volt ezt a valamit olvasni.”	27
6. Konklúzió	28
7. Bibliográfia	30

1. Bevezetés

Egy határterületen elhelyezkedő, szimbolikus természeti képződmény: ez a Vaskapu. Hiába játszott az idők során fontos szerepet Magyarország életében, mégis legtöbbször csak Jókai Mór *Az arany ember* című művéből ismerik, azonban a Vaskapu, vagy más néven az Al-Duna igen széles történelmi és irodalmi hagyománnyal rendelkezik.

Boleszny Antal 1870-ben megjelent kézikönyvében a környék feltérképezését egyházi, közigazgatási, emellett földterület és népesség alapján végzi, így helyezi el térben és időben, amelynek során a Vaskapu ősi elnevezését is megtudhatjuk, ami Prigrada volt (Boleszny 1870: 99) és jeles magyar személyek ottani intézkedéseinek felsorolása is tetten érhető. Széchenyi 1825 és 1834 között munkálkodott a környéken, amely alatt 3000 munkás segítségével utat épített ki, ami később a Széchenyi-út nevet kapta. A Bánság délkeleti részében elhelyezkedő Orsova szerves eleme a Vaskapuról szóló szövegeknek. Ó-Orsova mellett létezett egy sziget a Dunán, Új-Orsova, amelyet a törökök Ada-Kalehnek neveztek el (Böhm 1867: 41). Korábbi korok írásai Orsovát Magyarország és az Al-Duna összekötő kapcsaként emlegetik (Gonda 1896: 16). A Duna rendíthetetlen zubogása és a hegyláncolatok a táj alakítóiként vannak számon tartva. Szabó Zoltán útikönyvében szintén körüljárja a vidék sarkalatos pontjait egy olyan szimbolikus választóvonalat határozva meg, mely határt húz saját és idegen között.

Ezen szövegek megteremtették a Vaskapu kulturális és történelmi keretrendszerét és hagyományát. Jókai Mór a XIX. században és Szabó Zoltán a XX. században irodalmi, szimbolikus viszonylatban jelenítette meg a Vaskaput. Mi lenne a jellemző a XXI. századra? Milyen fajta nézőpontban, viszonyrendszerben folyik a diskurzus ma a Vaskapuról? Magyarországi viszonylatban az Al-Duna egy olyan kulturális emlékezet-összesség, amely éppen, hogy nem képezi szerves részét az emlékezetnek. A továbbiakban ki fog rajzolódni az, hogy leképeződik azon tudáshalmaz, amely lehetővé teszi a Vaskapu ismeretét – ez azonban felvet egy nagyon fontos és elsődlegesen megválaszolandó kérdést: mennyire aktuális kérdéskör ez manapság?

2. Korpusz, módszer, elméleti háttér

2.1. A vizsgált korpusz

Szálinger Balázs költő 2020 őszén kiadta első prózaszerű kötetét, amelynek címe: *Al-dunai álom*. Feleségével és születendő kisfiával egy hónapot töltött a Kazán-szorosban 2018 májusában, tapasztalatait, benyomásait harmincegy napig lejegyezte, mert, ahogy ő fogalmazott egy interjúban: „*Ha nem írom fel, akkor sajnos tényleg elfelejtem*” (Inkei 2020). Utazása előtt

kapott egy naplót, melyet használatba is vett (Rácz I. 2020a). A könyv, habár elég friss, elindított egy olyan diskurzust az online térben, amely már most túlnőtt az irodalomkritikai kontextuson és beemelődött a politikai- közéleti vitákat fejtegető weboldalakba is. Ezért kívánom a könyvet a fókuszba helyezni, mert ez az, amely megteremtette a Vaskapuról szóló aktuális diskurzust.

Szálinger könyvének csupán útleírásként való olvasata már az első oldalakon megcáfolódik, amikor a prózai, egybefüggő szövegben a gondolatok töredékes formában jelennek meg. A feljegyzésszerűséget tovább bonyolítja az, hogy a sorokat beékeltek versek is félbeszakítják néhol, melyeket maga a szerző alkotott meg a táj hatására. Szálinger maga így gondolkodik a könyvről: *„képek nélkül a könyv a turisztikai mű, az útinapló, a személyes napló, a szépirodalom súlypontján egyensúlyozik”* (Rácz I. 2020a). Szálinger itt a naplószerűsége helyezi a hangsúlyt és a továbbiakban fel kívánom vázolni azt, hogy miként is jelenítődik meg a személyesség a könyvben. A szerző a turistáknak megfelelő módon járja körbe a vidéket, lát, értelmez, és ami talán a legérdekesebb csavart jelenti az alkotásban, a meglátogatott vidékeket, városokat és falvakat a hozzájuk köthető történelmi eseményekkel és jeles személyekkel együtt jeleníti meg. A Vaskapu múltban való elhelyezése a diskurzust egy igen figyelemreméltó területre is elvezetheti. Amellett, hogy ilyen formában teremti meg a teret és hívja fel a figyelmet a hely történelmi jelentőségére, egyben része lehet az ott élő emberek emlékezeti diskurzusának is. Baumann Tímea Pierre Nora gondolatát idézi, amikor az emlékezet és a történelem viszonyrendszerét vizsgálja: *„Emlékezet, történelem: távolról sem szinonimák, s rá kell ébrednünk, hogy szembeállítja őket minden”* (Baumann 2016: 62). Szálíngernél azonban a kettő valamilyen formában mégis kapcsolatba lép egymással, ahogyan a könyvben a múlt fejtegetésében ezen fogalomhálók összeérnek egymással és hatnak is egymásra. Hiába egyetlen alkotásról, ezáltal egyetlen elbeszélőről van szó, Szálinger mégis többféle módon közelíti meg a Vaskaput, így megalapozza azokat a későbbi visszatérő elemeket, amelyek a médiatérben aktuálisan szerveződnek.

Korpuszom második feléhez megkerestem azokat a magyar nyelvű, interneten is hozzáférhető cikkeket és értelmezéseket, amelyek Szálinger könyvéhez kötődnek. Ugyanis ahhoz, hogy kiderítsem, milyen módon jelenítődik meg a könyvben felvillantott témakonstrukció a médiatérben, meg kell vizsgálnom, hogy mely megközelítéseket és tárgyköröket emelik ki a könyvből, ezáltal pedig milyen képzeteket alkotnak meg a Vaskapuról. Először behatároltam azt az időintervallumot, amelyen belül kutakodtam. A könyv 2020. szeptember nyolcadikán jelent meg, emiatt ezt tekintettem kiindulópontnak. Az a dátum pedig, amely meghúzta a határt,

2021. február huszonötödike lett. Ezt amiatt választottam, mert ezután már a dolgozat összeállítására koncentráltam. 2020. szeptember 8. és 2021. február 25-e között viszonylag sok, összesen 15 írást találtam, amelyek a könyvről való reakcióhalmazba tartoznak bele. Glózer Rita emeli ki Foucault nézőpontját arról, hogy azok a szövegek tartoznak egy-egy diskurzushoz, „amelyeknek tárgyai, megállapításai, fogalmai és az ezek háttérében formálódó stratégiai törekvések egy adott, jól meghatározható térben oszlanak el” (Glózer 2008: 26). Emiatt vettem be a korpuszba a különböző kulturális és irodalmi honlapok által írt kritikákat és írásokat, hiszen ezek is a *Vaskapu-tér* részét képezik, így pedig releváns adatokkal és információkkal szolgálhatnak kutatásomhoz. Eszerint a médiatér korpusza tartalmaz 7 politikai-közéleti szöveget, amelyek a következő helyeken jelentek meg: 24.hu, azonnali.hu, magyarnarancs.hu, hvg360.hu, mandiner.hu, telex.hu és népszava.hu. Az irodalmi és kultúrával foglalkozó oldalak írásából 7-at találtam: moly.hu, helyőrség.hu, kortáronline.hu, litera.hu, kultmagdunszt.hu, helikon.hu és könyvterasz.hu. Ezeken kívül volt egy Balkánnal foglalkozó blog, amelynek egy külön kategóriát állítok fel amiatt, mert nem sorolható be az előzőekbe: dunaiszigetek.blogspot.com. Ha e kategóriákat nem vesszük külön, akkor mindent összevetve 6 interjút, 5 kritikát, 3 könyvajánlót és 1 a könyvet szakirodalomként felhasználó cikket fednek az oldalak.

Szándékomban áll a moly.hu oldalát egy másik viszonylatban is megközelíteni, hogy ne csak professzionális véleményekből nyert adatokból szűrjek le következtetéseket, hanem egy igencsak önálló életre kelt, laikus olvasók általi reakcióhalmaz is teret kapjon. Ehhez Spojlár Anna szakdolgozatában leírja, hogy az internet eljövételével az olvasói kultúra nem veszett el, csupán más platformokra költözött, ezáltal pedig az olvasás újfajta kultusza zajlik (Spojlár 2016: 2), amely során az olvasói vélemények egyre nagyobb teret kapnak a szerzők és kritikusok megnyilatkozásai mellett. Az online tér lehetőséget ad alternatív irodalmi kánonok létrejöttére is (Spojlár 2016: 3), amelyben elmosódnak a határok a professzionális és a laikus olvasók között, így az irodalmárok hangvétele is hordozhat laikusságot, és az olvasók is lehetnek hozzáértők (Spojlár 2016:9). A honlapon 2016-ban, Spojlár vizsgálódása idején 177.494 regisztrált felhasználó volt (Spojlár 2016: 14), ez a szám 2021-re 294.054-re emelkedett. Egy-egy könyvet a tagok értékelni tudnak csillagokkal, emellett pedig hozzászólásban is kifejtethetik meglátásaikat egyfajta diskurzust formálva. Annak érdekében, hogy minden kommentet és minősítést lássak, amely Szálinger kötete alatt íródott, regisztrálnom kellett az oldalra, amelyet 2021. december 14-én meg is tettem. Ezután már

látható volt számomra az, hogy 27 értékelés született a kötetre, amikből a későbbiekben építkezhetek.

2.2 Módszertan

A korpusz tanulmányozására egyrészt a diskurzuselemzés módszerét kívánom használni, hiszen az eljárás mód rendkívül sokrétű és több mindenre kiterjedhet, így hozzá tudom illeszteni kutatási témámhoz.

Glózer Rita idézi fel Clifford Geertz meghatározását a diskurzuselemzésről és a diskurzus fogalmáról: „*a diskurzust olyan kulturális produktumnak, jelentésteli struktúrának tekinthetjük, melynek értelmezését a benne foglalt jelentések hálójának felfejtése teszi lehetővé*” (Glózer 2008: 16). Ebben az esetben tehát a szövegelemzés során feltárt jelentések egymásra hatnak, így egy intertextuális helyzetet teremtenek, amelyeket a vizsgálat során figyelembe kell venni. „*Foucault a diskurzust olyan társadalmi praxisnak látja, mely a tudás termelését és az ahhoz való hozzáférést kontrollálja, szabályozza, és egyúttal normákat alkot.*” - idézi fel Glózer Rita (Glózer 2008: 17). Foucault „*tudás fogalma*” kognitív tartalomként közel áll ahhoz, ahogy Geertz a jelentést taglalja. Antropológiai szempontból a társadalmi világ képe ilyen tudásokból áll össze, Geertz pedig azt a kultúrát, amelybe beletartozik ez a társadalmi világ, jelentésrendszerként határozta meg. Foucault felvázolta a diskurzus kutatások kétféle útját, a kritikai és a genealógiai irányt (Glózer 2008: 26). Meglátása szerint a kritikai irányt követő kutatók „*felhívják a figyelmet a kizáró, kisajátító eljárásokra*” (Glózer 2008: 26). A genealógiai elemzés esetében pedig „*megpróbálják azonosítani és leírni az észlelt diskurzusokat*” (Glózer 2008: 26). Emellett egy négylépéses szempontrendszert is kidolgozott, ez a „*referenciált*” (mi a témája), „*a megállapítások szórása*” (milyen kijelentések, megállapítások vannak jelen), az „*elméleti háló*” (hogyan néz ki a kijelentések közötti kapcsolatrendszer – ez más néven kijelentésmező) és a „*stratégiai lehetőségek mezeje*” (milyen diszkurzív stratégiák vannak jelen) (Glózer 2008: 26,27).

Glózer Rita úgy módosítja Foucault meglátásait, hogy hozzáveszi a diskurzusokban fellelhető beszédmódokat is, így először a struktúra felől közelít (Glózer 2008: 27). Elemzésében azonban az a lényeges szempont, hogy az egyes megnyilatkozások milyen fogalmakkal határozzák meg a kifejezés jelentését. A Vaskapunál azonban számomra nem ez lesz a döntő kérdés, hiszen a Vaskapu egy konkrét földrajzi helynek felel meg: inkább arra koncentrálok, hogy milyen érzelmekkel, értékekkel társítják, és hogyan jelenítik meg az Al-Dunát. A Vaskapu változatosságát nem a különböző fogalmak, hanem kulturális és történelmi diverzifikációja

adja, így tehát az egyes képzetek, megjelenítési formák adják a szövegek rétegzettségét, amelyeket ezáltal a tér és idő szervezi. Abban viszont mindenképpen követem az irányadó kutatást, hogy a beszédmodokat és az ezeket meghatározó elemeket beleveszem a kutatásba, ilyen a műfaj, a szerző vagy az intertextuális utalások (Glózer 2008: 31). A műfaji meghatározás azért is fontos, mert befolyással bír a könyvről megfogalmazott médiaszövegekre is (Glózer 2008: 37) amellet, hogy igyekszik a beszédmodokat egyfajta keretbe foglalni, ezért szeretném elemzésemet a műfaj feltérképezésével kezdeni.

Kutatásom első részében az *Al-dunai álmod* kívánom elemezni a Foucault által meghatározott genealógiai irány szerint, igyekezve követni Glózer Rita gondolatmenetét: beszédmod, téma, diszciplináris közeg és végül a diszkurzív stratégiák, mindezt a diskurzus beszédrend szerinti értelmezésével vezérelve. Melyek a visszatérő témák és miért éppen ezek jelennek meg a különböző beszédmodokon belül, és közülük melyeket emelnek ki az egyes reakciók? Az egyes megjelenítési formákkal milyen célokat, stratégiákat követnek? Az eredeti diskurzus-és beszédmodelemzéstől eltérően fogok eljárni, ugyanis miközben a beszédmodok meghatározásán dolgoztam, nem tudtam úgy különválasztani a lehetséges kategóriákat, hogy azok egy egységes, jól nyomon követhető elemzést képezzenek, ezért stratégiát kellett váltanom és megkeresnem, mi az az összetartó erő, ami mentén a témák szerveződnek. Ez pedig az idő. Jól körülhatárolható kijelentéseket aszerint teszt, hogy az időnek és térnek éppen melyik szakaszában és mezejében mozog. Amikor elkezdtem a könyvre ilyen szemmel nézni, akkor már egy egységes tanulmányozást tudtam elkezdeni. Az idődimenziók által határoztam meg tehát azokat a beszédmodcsoportokat, melyek az *Al-dunai álomban* megjelennek. Azért írok csoportokat, mert az egyes beszédmodokon belül is előfordulnak különböző megnyilatkozási formák. A kategóriákat a következőképpen határozom meg: „*a múlt hangjai*,” „*a jelen hangjai*” és a „*jövő hangjai*.”

A könyvelemzés után rátérek a médiatérbeli recepció vizsgálatára. Ennek során igyekszem azon szerkezeti és tanulmányozási rend szerint eljárni, amelyet Szálingernél is alkalmazok, ám itt már igyekszem felfedni, hogy a könyv által felvázolt jelenségek, kijelentések és témák közül melyeket tartanak fontosnak, és melyeket hagynak veszendőbe.

A moly.hu felhasználói által írt hozzászólások értelmezéséhez egy másféle elemzési módot, az attitűdelemzést fogom alkalmazni. Császi Lajos a Mónika-show elemzésében létrehozott öt attitűdcsoportot, az elitistát, a moralistát, a szórakozót, a pragmatikust és az azonosulót (Császi 2005). Megvizsgálta, hogy melyik képezi a legnépszerűbb kategóriát, melyik az, amely a

legkevesebb számban volt jelen, illetve motivációkat és összefüggéseket is keresett. Guld Ádám is hasonló módszerrel élt, mikor a roma sztárok Youtube-os térnyerését vetette górcső alá: Kis Grofo három legtöbbet hallgatott zeneszámai alatti kommenteket elemezte (Guld Ádám 2017: 258), majd pedig pozitív, egyezkedő és negatív véleményhalmazokat állított össze. Annak érdekében, hogy feltérképezzem az *Al-dunai álommal* kapcsolatos hozzáállásokat, véleményeket, a moly.hu oldalán található szöveges értékeléseket elemzem, amelyek Szálinger kötete alatt találhatóak meg. Az ott leírtak alapján megpróbálom felállítani olyan csoportokat, amelyek fedik a könyvhöz és témájához való eltérő viszonyulást. Ahhoz viszont, hogy az elemzés kezdetét vegye, tisztázni kell néhány olyan elméleti aspektust, amely szóba jöhet az egyes beszédmodok vizsgálata során.

2.3. Fogalmak és elméletek

2.3.1. A turizmus mint kulturális aspektus

Szálinger Balázs elsősorban a turista pozíciójában helyezkedik el és eszerint is szemlélődik, így a fogalmi hálót a turizmus kulturális tanulmányozásával kezdem. A *Túl a turistatekinteten* című kötetben a Jonathan Cullerhez köthető értekezés mellett érvel, hogy a kultúrakutatásnak nagyobb figyelmet kell szentelnie a turizmus vizsgálatának, mert minden embert érint (Culler 2012: 23). Ennek a hiánynak a turisták iránti megvetés lehet az oka, egy olyan értékrendszernek felel meg, amely a kultúra egy olyan részét emeli ki, ami „viszályt szül az emberek között” (Culler 2012: 28). Emiatt állítják szembe egymással az utazót és a turistát. Hogyha számításba vesszük azt, hogy a turisták a „szemiotika koronázatlan királyai” (Culler 2012: 45) - vagyis ragaszkodnak ahhoz, hogy a tárgyak és gyakorlatok egyben kulturális jelek -, akkor azok az objektumok, melyeket a turista beszerez – az ún. mementók - Dean MacCannell értelmezésében a jelölők Roland Barthes által meghatározott kategóriájába esnek bele (Culler 2012: 30). Az autentikusság így egy jelkapcsolatnak felel meg (Culler 2012: 32).

Az autentikusságot tovább fejtegetve, ez a kérdéskör az etnikai, történelmi és kulturális turizmusban nélkülözhetetlen elem, mivel esetükben a más vagy a múlt reprezentációja a kulcs (Wang 2012: 90). Ezt fejti ki Ning Wang tanulmánya. A fogalmat három csoportja oszthatjuk: objektív, konstruktív és egzisztenciális (Wang 2012: 92). Az első kettő a tárgyhoz, a harmadik pedig a tevékenységhez köthető (Wang 2012: 94). Az objektív a tárgyak autentikusságát veszi figyelembe, a konstruktív esetében a turisták vetítik ki a fogalmat az úti célokra és a meglátogatott tárgyakra. Ezekkel szemben az egzisztenciális autentikusságnak semmi köze az úti célhoz és a tárgyakhoz. Az utazások alkalmával „a *Lét potenciális egzisztenciális állapota*

alakulhat ki” (Wang 2012: 94), amely az élmények autentikusságához vezet. Az eredetiséghez való posztmodern megközelítés azonban azt mondja ki, hogy a mai turista nem igen törődik az autentikussággal, hiszen a felgyorsult világban egyre nehezebb megőrizni az eredeti autentikusságát (Wang 2012: 99,100). Ez a megközelítés a harmadik, egzisztenciális típusnak ad teret: a turisták a saját és mások autentikusságát keresik.

2.3.2. Az utazás, az olvasás és az írás viszonyrendszere

Szálinger kötetét szükséges elhelyezni az irodalmi hagyományban, amelyben Szirák Péter *Ki említ megérkezést?* című kötete segít. Megállapítja, hogy az utazásnak régen ismeretgyűjtő funkciója volt (Szirák 2016: 9), a turista pedig képes újraértelmezni saját magát azáltal, hogy idegenekkel találkozik, és ismeretlen helyeket fedez fel. Kant úgy gondolta, hogy az utazás akár az olvasással is pótolható, de olyan felfogás is létezik, amely az utazás, az olvasás és az írás között egy bizonyos analógiát feltételez (Szirák 2016: 10). Az új utáni vágyakozás kifejezésére egy új nyelvet használtak a 18. századi természettudósok, filozófusok és felfedezők, az útinaplót (Bendix 2012: 125), amely hozzájárult a nyomtatott utazási irodalom fejlődéséhez. Több műfajt is magába foglal: gyarmati beszámolókat, személyes útirajzokat, útikönyveket (Bendix 2012: 125). A 19. század utazói művelt férfiak voltak, akiknek célja a tapasztalatszerzés volt, erre pedig Kazinczy és Széchenyi az ékes példa (Szirák 2016: 30). Mindketten Erdélybe látogattak el, de amíg az előbbi levelekben fogalmazta meg új ismereteit, addig utóbbi naplóbejegyzéseket készített (Szirák 2016: 31,33). Ezek a módszerek is ötvöződnek az irodalmi útirajzban, a műfaji keveredés adja mintázatának diverzifikációját. Igazi, létező helyeket sorakoztat fel, a hitelesség pedig végigkísér minden egyes alkotást. A nyelvi összetettségre támaszkodva igyekszik hatást elérni, azonban nem olyan hasznosságú, mint egy útikönyv, mivel középpontjában a saját és az idegen viszonyának elemzése áll (Szirák 2016: 14,15). A 20. század elejétől, a vizuális technomédiumok elterjedésével az útikönyvek a szövegtől a képek felé mozdultak el, illetve a nyelvi közlés leegyszerűsödött, így hozva létre egy gyors fogyaszthatóságú multimediális terméket (Szirák 2016: 13).

Az első világháború még inkább megváltoztatta az útirajzok szerkezetét. Móricz Zsigmond, Márai Sándor, Illyés Gyula vagy éppen Kosztolányi Dezső képviselőiben a műfaj keveredett az önéletrajziság elemeivel, így az addigi fő érték, a praktikusság már nem játszott szerepet, ezzel együtt pedig nem boncolgatott se értelmezést, se értékelést, ehelyett megmutatott és sejtetett (Szirák 2016: 46,47). Szövegei leleplezték az utazás elengedhetetlen velejáróját, a csalódást és paradox párját, a meglepetést, vagyis, ha csak azt kapnánk az új tájak, városok felfedezése során, amit várunk, akkor elmaradna a mehökkentő, váratlan élmény (Szirák 2016:

55). Ennek nyomán pedig nem az ismerőst, hanem az idegent hivatott feltárni (Szirák 2016: 101). A távoli helyek, az ismeretlen kultúrák és emberek megismerésének energiája és értéke azonban csökkent a globalizáció és a mediatizáció hatására, vagyis „*a technika közelbe hozta a távolit és eltávolította a közelit*” (Szirák 2016: 56). A kortárs utazó már bizonyos tapasztalatokkal érkezik úti céljához, első kézből a médiatérből informálódik, az ott összegyűjtött ismereteket pedig magával viszi. Így lépnek kapcsolatba a turisták korábbi turistákkal (Simmons 2012: 223).

2.3.3. Az önéletírás és a napló sajátosságai

Szálinger Balázs naplóíró is, így elengedhetetlen felvázolni az irodalomtudomány ezen tárgykörének elméleteit. Philippe Lejeune francia irodalomtörténész szerint pusztán a szöveg belső sajátosságainak értelmezése kevés ahhoz, hogy az irodalmi műfaját meghatározzuk, így terelődött a figyelme az olyan „*paratextusokra*” (Genette 1996), mint az előszó, a fűlszöveg vagy a borító (Zombori 2004: 265). Az önéletírás fogalmát a következőképpen határozta meg: „*az a mű, melynek szerzője, elbeszélője és szereplője azonos*” (Zombori 2004: 265). Ez az egyformaság azonban csupán formai és a tulajdonnév egyezésében jelenik meg. Lejeune az önéletírást elhatárolta az önéletrajzi regénytől és az életrajztól. Értelmezése szerint a regényben a szerző nem azonos az elbeszélővel, az életrajz esetében a szereplő és a szerző viszonyának lényeges eleme nem az azonosság, hanem a hasonlóság (Zombori 2004: 265). Kidolgozta az önéletrajzi tér aspektusát, amely szerint a szerző publikáló is, aki közvetít szövegeken belül és kívül, és aki az írásai alapján lesz beazonosítható. A regényírói tér abban különbözik az önéletrajzitól, hogy az előbbi esetében a tulajdonnév azonossága nem jelenik meg. Lejeune meghatározásában az önéletírói paktum egyfajta „*igazság-egyezség*”: azzal, hogy az olvasó elfogadja, az elbeszéltek igazságértékét nem kérdőjelezi meg (Zombori 2004: 266). Lejeune a napló és az önéletírás ellentétes irányvonalairól számolt be abban az értelemben, hogy „*az önéletírás problémája a múlt elbeszélése, míg a naplóé a jövő kérdése*” (Baumann 2016: 158), ám a napló és a naplóregény közötti különbségeket is felvázolja egy új, általa kitalált fogalom, az „*antifikció*” segítségével. Ezzel fejt ki azt, hogy a napló kerül mindennemű fikciót, de a naplóregényben teret kap (Baumann 2016: 159).

2.3.4. A kulturális emlékezet létrehozója

Mennyire lehet számításba venni azt, hogy a szerző a múlt reprezentációjával részt vesz a Vaskapu-környéki emlékezetdiskurzusban is? Baumann Tímea megfogalmazásában az emlékezet olyan tér, ahova bármikor beléphetünk, ha visszagondolunk rá (Baumann 2016: 61). Pierre Nora „*emlékezethely*” (*Les lieux de mémoire*) fogalma alatt a múzeumokat, temetőket,

ünnepeket, társaságokat vagy éppen évfordulókat értjük (Baumann 2016: 62,63). Az emlékezhelyek kategóriájába eső emlékművek sajátosságai hiányoznak a politikai emlékművekből, amelyek emlékeztetnek ahelyett, hogy emlékeznének, vagyis felépítésüket tekintve politikai célokat szolgálnak és a történelmiség nem kap bennük helyet (Baumann 2016: 64,65). Szálinger azzal, hogy múltbeli eseményekkel reprezentálja környezetét, hiába van *hely* szerint Orsován vagy kirándul éppen az Allion-hegy felé, *térben* már a történelmi idők mezején szemlélődik.

A szerző írásával kulturális emlékezetet hoz létre, amely előmozdítja azt is, hogy a megalkotott szöveg önmagában hordozza a diskurzusteremtés képességét (Baumann 2016: 154) azon felül, hogy maga is megfelel egynek (Baumann 2016: 152). Abban a vetületben, hogy egy ilyen műfajnak milyen funkciói vannak, egyre inkább eltávolodunk az irodalmi kerettől (Baumann 2016: 159). Baumann kétféle célmeghatározást állít fel, az individuálist és a társadalmi: míg az előbbi önmagunk megértését, addig a másik a közösség emlékezetkultúrájához való hozzájárulást jelenti (Baumann 2016: 160). A korpusz második felének, a recepció tanulmányozásánál ki fog rajzolódni az, ahogyan Szálinger nem csak, hogy elindította a Vaskapu-diskurzust, ezzel együtt az Al-Dunát körüljárva a múltban, a jelenben és a jövőben is felvázol és elindít további diskurzusokat is, amelyek mintegy kísérő jelleggel teszik még rétegzettebbé a témakonstrukciót, ezek lejegyzésével pedig társadalmi célmeghatározásként gazdagíthatja az ottani közösség emlékezetkultúráját.

3. A könyv - Szálinger Balázs: *Al-dunai álom*

3.1. Műfajok

Ahogy fentebb megemlítettem és Glózer Rita kutatásában is szerepel, először próbálom megfejtetni azt a műfaji hovatartozást, amely később feleleveníthető a recepcióban és diskurzus-megalapozó is lehet.

3.1.1. A könyv mint útirajz

Az *Al-dunai álom* mind stílusában, mind műfajilag rendkívül színes és sokrétű: a turizmuskutatás aspektusai mégis kontextus-teremtőek, hiszen alapvetően egy utazástörténetet mutat be. Szálinger a feljegyzéseit napokra osztotta fel, és ha minden nap egy fejezetnek tekinthető, úgy harmincegyről beszélünk. Amennyiben a könyvet útinaplóként értelmezzük, úgy a turizmus kategóriájába esik bele és felsorakoztatja a fentebb említett irodalmi útirajz sokszínűségét is. Ezt igazolja az is, hogy nyelvi összetettsége által hatásos, a saját és az idegenség kapcsolatát elemzi, miközben turisztikai gyakorlati hasznossága elmarad az

útikönyvétől. Egy fontos mozzanat azonban mégis megkülönbözteti a korábbi korok ebbe a műfajba tartozó képviselőitől. A régi útirajzok írói elmondják, hogy mit látnak, Szálinger azonban azt is taglalja, hogy mit kell róla tudni azzal, hogy történelmi eseményeket és személyeket rendel hozzá minden meglátogatott városhoz, nevezetességhez, ezzel teremtve egy kivételes tájleíró-diskurzust. Mégis, hiába fedezhető fel benne az, hogy miképp viszonyul a tájhoz és az idegenhez, a beágyazott történelmi áttekintéssel és azzal, ahogy a szerző költő mivolta kivétel, sokkal mélyebb terepre viszi az értelmezést.

3.1.2. Naplószerű lenyomatok

Az *Al-dunai álom* elsősorban prózai szöveg, azonban a regényszerű sorokat beékeltek versek szakítják félbe. A líraiság bepillantása mellett a szerző korábbi korok feljegyzéseit is beékelte mondanivalója közé. Olyat keresett, amely illik az éppen taglalt eseményhez. Ilyen a huszonötödik napon egy 1898-as szöveg Szentkláray Jenőtől, vagy a hatodik napon egy 1870-es Boleszny Antal írás. Így megjelenik a szöveg a szövegben, amelynek rétegzettsége még inkább a szépirodalmi mivoltot erősíti egy intertextuális mezőt hozva létre. Tehát az egybefüggő regénység meg van törve, de a szerző költő mivoltát és a verses megjelenést más is igazolja, mégpedig a szerző fogalmazásmódja: „*A legszomorúbb, hogy ebben nincs semmi szomorú*” (ötödik nap), „*Rozsdafarkú száll mellém a párkányra, barázdabillegető lépeget a stégen, fecskefészek a teraszunktól karnyújtásnyira.*” (második nap).

Maga az elbeszélő nyújt némi útmutatást a műfaji meghatározás felé. Többször utal a szövegben arra, hogy milyen keretben készíti feljegyzéseit: „*Zsófi is naplót ír*” (nyolcadik nap), emellett, ahogy fentebb idéztem, ő maga is úgy reflektál művére mint szépirodalmi szövegre. A személyes napló jellegéhez az önéletírást tudom társítani. A Lejeune általi szempontrendszerre visszatérve: Szálinger a szerző, ő beszéli el az eseményeket, amelyeket ő él át. Egy érdekesség azonban itt is felmerül. Lejeune figyelte a fülszöveget, a borítót, az előszót: Szálinger a könyve első lapjára egy igen elgondolkodtató mondatot vésett: „*A valósággal való egyezés nem a véletlen műve. Hanem a költői képzeleté*” (Szálinger 2020). Eszerint tehát nyíltan bevallja azt, hogy a hitelesség forrása máshonnan származik, így elmosza a határt az önéletrajzi és a regényírói tér között, és az olvasó esetleg megkérdőjelezheti az igazság-egyezség érvényességét. Továbbá a Lejeune által kiemelt fülszöveg is erősíti ezt a látásmódot: itt ugyanis a költői fantázia és a realizmus találkozásának kettősségét emelik ki. Így rajzolódik ki az, ahogyan Szálinger Balázs műfaji keveredést alkot a naplószerű feljegyzéseivel, a beékelte verseivel, költői nyelvhasználatával, és a saját maga által felállított hitelességgel.

3.2. A múlt hangjai

A műfaj taglalása után kezdetét is veheti az egyes beszédmódok és témák mezeinek tanulmányozása. Elsőként a múltba visszatérő és ott *tevékenykedő* szerzői megnyilvánulásoknak járunk utána.

Történelem - akár Szálinger hívószava is lehetne, hiszen ez úgy struktúrálja a könyvet, hogy hozzárendelődik minden említett látványossághoz, városhoz, vidékhez. Az egyes háborúk, konfliktusok igen jelentős mértékben felidézettek, ilyen az 1735-1739-ig tartó osztrák-török háború vagy az 1848-49-es forradalom-és szabadságharc. A felsorolt események általában többször előkerülnek másfajta vetületekben. Az 1900-as évek elejére és a Dualizmus korszakára is gyakran összpontosít. A kiegyezés során létrejött államalakulattal és az azt követő döntésekkel szembeni ellenszenve teljes mértékben megnyilvánul: *„Magyarból jött falunevek ide vagy oda, ezt a vidéket is sújtották a dualizmus alatti magyar irányú helységnévrendezés áldásai. Micsoda kifejezés ez, hogy helységnévrendezés! Rendezik a faluneveket, mint ahogy az indul a bakterház két csendőre vonul a töltésen, rendezni valamit, amit rendezni kell, mert rendezetlen”* (huszonötödik nap). Az információk hitelességét megerősítve minden esetben megemlíti számottevő irodalmi és történelmi személyiségeket, mint Andersent, Kossuth Lajost vagy IV. Károlyt.

„Megnyugtató, hogy van magyar a környéken” (második nap). Így szól Szálinger, amikor Józsiról, egy orsovai fogorvosról beszél, aki segített szállást találni és azóta is fordulhatnak hozzá kérdéseikkel. A szerző pontos adatokkal is szolgál, hogy hány magyar is él a városban: *„Orsován a legutóbbi népszámlálás szerint bő tízezer lakosból ötvenhárom magyar”* (második nap). A magyar és román nyelv közötti eltérések és hasonlóságok néhány példája bontakozik ki Gigi, a szállasadónő és Szálinger beszélgetéseiben, amikor Google Translate segítségével társalognak egymással. *„Úgy tűnik, véget ért a magyarbuli a végeken”* (ötödik nap) – eszerint a jelenben nem sok viszonyrendszert talál, ellenben a múltban annál többet. A magyar történelemben is jeles személyek, amelyeket a műben megemlít összekötik a Vaskaput és a magyarokat: olyan, mintha Szálingernek az lenne a célja, hogy a vidékről, amelyről nem sokat tudunk (esetleg nem is akarunk tudni) bebizonyítsa, hogy igenis helye van a magyarok tudásában, mivel összekapcsolja őket a múlt. Személy szerint nem is hallottam még arról, hogy a Szent Koronát Orsova közelében ásták el Szemere Bertalanék a '49-es bukás után, amelyről a szerző a hatodik napon beszél. A magyarság egyik leghíresebb jelképének felbukkanása csak még inkább megerősíti azt, hogy a történelem összekötő funkcióval bír.

„*Rengeteg a fecske. (...) Rosszul mondtam: nem is rengeteg a fecske, hanem annyi, amennyi akkor volt, mikor felnőttem*” (tizenegyedik nap). A madarak a kötetben hozzátartoznak a tájleíráshoz, de kapcsolódnak az elbeszélő személyes múltjához is. A fecskék mellett a kismacskákat is meg kell említeni, akik egy bizonyos formában Szálingerékkal vonhatók párhuzamba. A történet elején születtek, Szálingerék akkor érkeztek, a könyv közepe táján a szerző megemlíti, hogy már mekkorát nőttek és játszanak, majd, ahogy letelik az egy hónap, úgy a macskák elajándékozható korba kerültek. Az ő fejlődéstörténetüknek fokozatai megfeleltethetők azzal, ahogy Szálinger Balázsékat átalakította a táj, hatással lett rájuk és formálta őket, ahogy egyre több és több mindent fedeztek fel az Al-Duna környékén.

A habok által elnyelt Orsova az, amelyre Szálinger többször is visszatér. Ez az a határváros, amely úgy jelenik meg, mint a jelenben elpusztított múlt. A 70-es években a Vaskapu-erőmű felépítésekor felduzzasztották a folyót, ezáltal víz alá került Orsova és Ada-Kaleh szigete. A régi, megsemmisített falu és az új közti hasonlóságok és különbségek meghatározóak a regényben. Szálinger őrlődik magában, okokat keres, meséket a lakosoktól, akik még fel tudják idézni a múltat. Ez a tépelődés figyelhető meg abban, ahogy időnként magát is kijavítja: „*Azt ugyanúgy Orsovának nevezték el, inkább technikai okokból, mint a régi emlékére. Mert ez az új nem emlékeztetett a régire. Akkor se, ha a bontási anyag nagy részét felhasználták az újnál*” (második nap), majd nem sokra rá már ezt jegyzi le: „*Ez még csak a harmadik nap és arra jutottam, ez ugyanaz a város. Hogy másik helyszínen, más házak között, de ugyanaz az élet zajlik. Kell lennie valami folytonosságnak*” (harmadik nap). Ebből arra következtethetünk, hogy az életben és az emberekben keresi a folytonosságot, azt, amelyen nem fogott az idő vasfoga. Ezt azonban egy érdekes kontextusba helyezi az, hogy a régi Orsova emberek által lett a Duna fogságába helyezve. Ha visszaemlékezünk régebbi szövegekre az Al-Dunáról a bevezetésben, ott a hegyek, völgyek és a természet megingathatatlan környezetformáló erejét hangsúlyozták ki, itt azonban az rajzolódik ki, hogy az élet folytonos, de az emberi cselekedetek alakították ki a jelent. Az orsovai jelenhez viszont Szálingert ambivalens érzelmek fűzik: „*Az egész küszködés és hatalmas mérnöki munka, a rengeteg pénz mind-mind mindegy lett, amikor beüzemelték a Vaskapu-erőművet, és minden korábbi építmény víz alá került.*” (huszonnegyedik nap).

Vitatéma tárgyát képezi Ada-Kaleh és a szigetet körülölelő rejtélyesség. Szálinger csak így említi meg: „*a mi kis elsüllyedt Atlantiszunk*” (második nap). A találgatások és boncolgatások arra hegyeződnek ki, hogy vajon a Jókai regényében megjelenített „*Senki szigete*” erről a szigetről lett-e mintázva. Azonban nincs rá bizonyíték, hogy valóban ez, a törökök által lakott,

ma már elsüllyedt sziget szerepelt volna Jókai művében. Szálinger amellet foglal állást, hogy Ada-Kalehnek nem volt köze a Senki szigetéhez, mert Jókai, ha járt is ebben a térségben, akkor is csak jóval a könyv megírása után (harmadik nap). Az Al-Duna régmúltjához még egy jelentős személyiséget csatol, Krúdy Gyulát, aki az Orsova című lap állandó tárcaírója volt. Bármely, az egy hónap alatt meglátogatott helységről legyen szó, a bemutatás szerkezete, a múltban való reprezentációja adott. Ilyen értelemben akár „*történelemtanárként*” is lehet a szerzőre tekinteni, aki okító szándékkal igyekszik a legtöbb információt átadni a környék történeti jelentőségeiről.

Fájó pont számára a szerb oldali Széchenyi-tábla eltűnése, amelyet a duzzasztáskor elnyelt a víz. Habár nyíltan a véleményét nem lehet mindig kiolvasni, a mondatok mélyebb rétegeiben mindig ott lapul Szálinger álláspontja: „*Nagyjából velünk szemben, a szerb oldalon van a Traianus-tábla, amit a hatóságok megemelte az elárasztáskor, hogy ne maradjon a víz alatt. A Széchenyi-táblát nem emelték fel. Mondjuk, azt nem is lehetett volna, háztömbnyi méretű volt. És nem is tábla volt, hanem bevésés.*” (második nap). Szálinger azt hitte, hogy azért nem lehetett megemelni, mert nem egy rendes tábla volt, hanem egy bevésés, és a felirat ma is olvasható a hullámok alatt, azonban, ez később kiderül, nincs így: „*már jóval korábban kivésték a bevésést, és került rá egy kisebb tábla. Aminek a felirata viszont nem kivehető*” (nyolcadik nap). A „*kivéselt bevésés*” már-már egy szójátéknak is megfeleltethető, pedig Szálinger egy szívéhez közel álló, komoly témát vonultat fel vele. Igazán különleges fordulatot vesz a történet vége, ugyanis egy nappal a hazautazásuk után új Széchenyi-táblát avatnak fel, amin már nem tudnak jelen lenni, ezért úgy döntenek, elmennek arra, hátha már áll, viszont nem találták meg. Olyan, mintha ez a tábla egy megfoghatatlan ármány lenne számukra, amelyet nem tudtak megpillantani, a magyarság és a magyar emlékezet egy olyan formája, amelyről tudják, hogy van, de nem látják.

El is érkeztünk arra a pontra, hogy megfogalmazzuk Szálinger szerepét a Vaskapu és környéke lakóinak emlékezetdiskurszában. A táblát emlékezhelynek tekintem a fentebb leírt meghatározás alapján, a történet végén pedig azzal, hogy újra felavatják az emléktáblát, az emlékezetre való emlékezés jelenítődik meg, míg a kápolna, amelyet az osztrákok emeltettek, miután megtalálták a koronát politikai emlékhelynek tekintem amiatt, hogy Szálinger az egész eseményről úgy nyilatkozott, mintha nem a valódi emlékezetet szolgálná.

„*(...) ha én ezt nem írom le, akkor ki írja le, és mikor és miért*” (hatodik nap)? Ezt a költői kérdést teszi fel Szálinger, amikor Valér bácsival boncolgatja a régi Orsova történetét és ez a gondolatmenet kíséri végig az egész könyvet. Baumann Tímea foglalkozott egy „*szabálytalan*

naplóval, "amely kutatási tárgyának egy részét képezte a kopácsi emlékezetközösség vizsgálata során (Baumann 2016). A napló írója önmagát krónikásként is feltűntette, nem csak naplóíróként, így történetében keveredett a naplók jelen tapasztalatainak feldolgozása és a jövő felé tekintés a krónikákra jellemző visszatekintő perspektívával, amely a múlt eseményeit dolgozza fel (Baumann 2016: 187). Ha a kopácsi emlékezetközösség résztvevője lehetett egyszerre naplóíró és krónikás, akkor Szálingerre miért nem tekinthetünk úgy, mint a múlt hírmondója? A krónikások többes szám első személyben szólalnak meg (Baumann 2016: 188) és a kollektív tudat erősítésében játszanak szerepet. „Nemcsak a Duna, de több nemzeti nagyunk itt lépett ki a legérvényesebbnek tartott kontextusából. A Várna felé halálba menő I. Ulászló tekintete még lehetett tüzes. De Rákóczi, Bem, Kossuth Lajos és VI. Károly király. Utóbbiak a magyar nemzet két szélsőségesen emblematis embere: az identitásunk talapzatát adó '48-49 vezetője, illetve az utolsó király” (tizedik nap) – a magyarokhoz Szálinger úgy szól, mintha felhívna a figyelmet arra, hogy emlékezzenek a történelemre, azokra az eseményekre, amelyek a mai napig hatással vannak a társadalomra. Így tehát Szálinger egyrészt emlékeztet, de nem úgy, mint a Baumann által felvázolt politikai emlékhelyek, hiszen nem az motiválja, hogy egy rekonstruált múltat mutat be (pedig bizonyos szempontból azt mutat be, amelyet a saját nézőpontján keresztül olvasunk), és nem politikai érdek vezérli, hanem az, hogy hasson a magyarok emlékezetére és tárja fel, mi köti össze őket az Al-Dunával. Mindeközben ő maga is emlékezik, amikor Jeselnicáról eszébe jut a nagyszüleivel töltött idő Nemesnépen. Az emlékezés egy harmadik környezetben is felüti a fejét, amikor a szerző utánajár Ada-Kalehnek és Orsovának: megkeresi, hogy ki emlékezik. A szállásadóiból indul ki, Gigiből és Julietából, akik az elpusztított szigeten és városon nőttek fel. Nem fejt ki, hogy pontosan mi érdeklődésének fő mozgatórugója, de egy kérdés mintha mindig kihallatszódna: „Hogyan történt?” Erre összefoglalóként végig: hogyan játszódott le a múlt lerombolása? „Most arról beszélünk, milyen volt Orsova. De az még ennél is jobban izgat, mi történt, hogy történt. Mert nem bírom ép ésszel felfogni, milyen, mikor békeidőben megszűnik egy város” (hatodik nap). Ezen a ponton, úgy gondolom, hogy a magyarok érzékenyítése jelenik meg, egyrészt azért, mert szintén egy magyar szájából hangozik el a visszaemlékezés, másrészt, mert arra helyezi a hangsúlyt, hogy a régi Orsova lerombolása trauma volt a lakosok számára. „Tankok, Úristen, tényleg tankok! (...)Mintha eleve, kérdés nélkül elfogadtam volna, hogy háborús képeket kell látnom, mikor véget ér egy város története” (harmincadik nap). Hiába volt békeidő, a szerző háborús képeket társít a bontáshoz. Az egész taglalás akkor csúcsosodik ki, amikor Szálinger arról beszél, hogy immáron semmilyen emlékezhely nem kapott szerepet új Orsova életében: „A régi város emlékei eltűntek. Iskolai, hivatali papírok, könyvek, tárgyak. Térképek, a város

múltja, sajtója, semmi se lett megőrizve, folytatva vagy felmutatva. A fél éve nyílt múzeumban a múltidézés fókuszában leginkább a természet és az Ada-Kaleh sziget áll. Hát így pusztult el a régi Orsova” (harmincadik nap). Tehát akkor enyészett el teljesen a határváros, amikor eltűntek az emlékhelyek is, így az emlékezet lehetősége is elveszett. Így tehát emlékeztet, emlékezik és emlékezőket keres.

Szálinger tehát az én olvasatomban a múlt hírmondójaként jelenik meg, akinek célja a magyarok érzékenyítése a Vaskapuval kapcsolatban és az, hogy ismertesse jelentőségét, emellett részvétel ily módon az emlékezetközösség diskurzusaiban is, miközben a madarak és macskák szimbolikájával a személyesség és a bensőségebb hangvétel is megjelenik. Így jön létre egy komplex beszédmódhalmaz a múlt megjelenítésének rétegeiben.

3.3 A jelen hangjai

Szálinger a jelenben elsősorban turista, aki a feleségével érkezett az Al-Dunához és szeretne minél több mindent felfedezni a környéken. Ez az elbeszélői jelenlét mutatkozik meg már a könyv legelején: *„Mielőtt hazaértünk, elugrottunk a Kis-Kazán-szorosba welcome-fotózásra”*(második nap). Első körben meg kell említeni azt, hogy magáról a fő témáról Szálinger hogyan vélekedik: *„Al-Dunának nagyjából a Belgrád és a régi magyar-román határ közti Duna-szakaszt szokták nevezni. Azért nem a Vaskaput mondtam, mert annak több értelme is van (...) Ma kétségtelenül az Al-Duna helyes. De jóni jobb a másik*” (harmadik nap). Szálinger a pontosság érdekében preferálja ezt a megnevezést a másikkal szemben, de azzal, hogy kijelentette, hogy ma csakis az Al-Duna az elfogadott, azzal véleményét is kinyilvánítja a Vaskapu negatív konnotációját tekintve, és igyekszik ezt megváltoztatni az olvasók szemében.

A *Túl a turistatekinteten* című kötetben hangsúlyozzák ki azt, hogy utazó és turista között gyakran teszünk különbséget, ahogy előbbi aktív, utóbbi pedig passzív szemlélő (Culler 2012: 27). Ezt a fajta éles határvonalat húzó meglátást nem fedezem fel Szálinger könyvében, viszont a turizmus kulturális tanulmányozásának egy harmadik kategóriája segíthet értelmezni az elbeszélő-főszereplő pozícióját. Ez pedig a francia *„villégiature”* vagy az olasz *„villeggiatura,”* mely először a reneszánsz Itáliában jelent meg és a városból az év egy meghatározott szakaszában kiköltöző *„üdülő”* helyzetére utal (Maksa 2016). Ez a nézőpont már igen közel visz ahhoz a szemlélethez, ahogy a szerző jár-keel és felfedez, hiszen, ahogy fogalmazta, *„mániája”* az A-Duna.

Szálinger igen nagy hangsúlyt fektet a régi térképekre, mert minél pontosabb képet szeretne leírni, ez azonban nem egyszerű: *„Merthogy egyszerűen nem létezik várostérkép”* (második

nap). Ha visszagondolunk MacCannell gondolatmenetére, a térképeket akár mementókként vagyis jelölökként is lehet értelmezni. A turista benyomásaihoz hozzátartozik a jelölő és a látvány közti jelkapcsolat megteremtése, az a jelkapcsolat pedig az autentikusság (Culler 2012: 32). Így talán kijelenthetjük azt, hogy mivel Szálinger egyszerűen nem talál kézzel fogható fogódzókat a múlthoz, bizonyítja azt, hogy olyan tájon van, amely nincs tele jelölővel, ilyen szempontból pedig nem az eredetit, hanem az eredetet keresi. *„A turizmus nem csak teret, időt és testeket hoz létre, de tudást is; noha nem a klasszikus akadémiai értelemben, hanem a társadalmi valóság, a hétköznapi élet konstrukciós folyamatai során termelődő tudást.”* – írja Pusztai Bertalan *A turizmus mint médium* című értekezésében (Pusztai 2016:16), Szálingernél viszont pont, hogy az akadémiai tudás is megjelenítődik.

Annak a meghatározása, hogy pontosan földrajzilag hol vannak, nagyfokú figyelmet kap, amelyet pontos számadatokkal és részletes körülírással is behatárol: *„81 méterrel vagyunk a tengerszint fölött”* (Szálinger 2020: 23), *„Pár száz méteren belül húszméteres szintkülönbség, keletre pedig a végtelen Havasalföld”* (Szálinger 2020 :81). Azonban a helymeghatározás nem merül ki ennyiben, rátér egy igen érdekes sík mentén történő megközelítéshez is: *„És ha már ideát vagy odaát, szóval hivatalosan mi most odaát vagyunk. Orsova és a környék egy Ceaușescu-időbeli átszervezés miatt egy regáti, Kárpátokon kívüli megyéhez, Mehedinți-hez került, azaz hivatalosan Olténiában van, nem Erdélyben. Történetileg viszont a Bánságban vagyunk”* (második nap). Akár azt is lehetne mondani, hogy Szálingerék a jelen Al-Dunájának elpusztított múltjában és történelmében vannak, vagy legalábbis oda szeretnének eljutni.

A mai kor politikája is igen gyakran előkerül, mint beszédtema. Szálinger azonban már a könyv elején felhívja az olvasók figyelmét arra, hogy szavaival és gondolataival óvatosan fog bánni, (második nap), így álláspontja a mostani helyzetről nem nyíltan olvasható ki: *„A román rendőr mosolyogva kérdezte, viszünk-e migránsokat magunkkal – mondtam, kombi, úgyhogy 4-5-nél több nem fér bele egyszerre. Nevetett”* (tizenegyedik nap).

Habár Szálinger érezhetően a múlthoz húz, van néhány olyan tényező, amely a jelenben örömforrást és kellemes érzéseket jelent számára, ilyen a gasztronómia és a magánélet. Az előbbi minden nap előkerül, ezen belül is a magyar és román konyha különbségei és a borkultúra. Szinte mindennapos rituálénak lehet számítani a szállásadó házában a vacsorát, amelyet felváltva főz a két nemzetiség, és keresik a hasonlóságokat. Kirándulásaik során Szálinger érdeklődik a borpincék után, amiről igen hozzáértő módon nyilatkozik: *„Finom bort, mavrudot ittunk tegnap a vacsora mellé, inkább félédes, mint száraz, nehéz vörös”*

(tizenegyedik nap). Az én olvasatomban a magánélet tényezői elég elenyésző számban jelennek meg. Beszél intimebb témákról, azonban ezeket nem minden esetben fejti ki. Megemlíti, hogy felesége nem szereti, ha fotózzák, mert „*gömbnek érzi magát*” (huszonötödik nap) és beszél a terhességgel járó kíváncsiságról is (hatodik nap). Megnyilatkozásaiban a tárgyilagosság keveredik a személyességgel és olyan érzésem támad, mintha helyzetjelentést fogalmazna meg.

Szálinger és környezete térbeli elhelyezkedése nagymértékben a Dunához van kötve, amelyet már az első napon felvázol: „*A hegyről a Dunába folyó patak az egyetlen biztos pont ezen a tájon, ez ugyanúgy megvan a régi és a mai térképen. Mi itt állunk, pont a befolyásnál.*” (első nap). Ezzel pedig egyhónapos üdülésük helyszínét is megjelölte: a halott községet, amely Orsovától tíz kilométerre található. Rengeteg képzetet, térbeli elrendeződést köt a folyóhoz. „*Van tévé – Duna, M2, ATV – A Dunát tökéletesen kiváltja a másik Duna, amit a tévé mellett, az ablakon keresztül látunk, az a műsor tovább is fog tartani, mint ez*” (tizenharmadik nap). Ez utóbbi idézet, és a fentebb felelevenített pár sor az egyetlen biztos pontról azt mutatja, hogy Szálinger hisz a Duna folytonosságában – abban, hogy mindig jelen lesz, mint az örök körforgás középpontja. Így tehát az élettel lehet párhuzamba hozni, de véleményem szerint a Duna pont, hogy az élet jelképeként jelenik meg, hiszen megállíthatatlan áradatként folyik téren és időn át. Az állandóság, amely a Dunát és az életet jellemzi, nem vetődik át a múltra, amelyet megtört a jelen: „*Nincsenek már meg ezek a széles, nyugodt ligetek. De már Ógradina se létezik. Ez a terület most Jeselnicához, a valamikori szomszéd faluhoz tartozik. Jeselnica is máshol van ma, mint azelőtt. Minden máshol van, mint azelőtt*” (első nap). Ha a kultúrát az elméleti összefoglaló során ismertetett hely reprezentációjaként értelmezzük, akkor jelen esetben a kultúra a történelemben mutatkozik meg, így pedig a történelem reprezentálja a helyet. Azt azonban kihangsúlyozza, hogy habár a Duna szakadatlan, nem mindenhol ugyanolyan, ahol áthalad: „*Alig tíz kilométerrel a sziklaszorosok után megszeli a Duna. Új ember lesz belőle, nem véletlen, hogy két neve volt. A római időkben a Vaskapu fölötti részt Danubiusnak, a többit Isternek nevezték. Két külön lény*” (tizedik nap).

3.3.1. Az expat-jelenség lenyomatai

Ki szeretnék térni egy igen figyelemreméltó jelenségre, amely megjelenik a könyvben. „*Átrendeztük a teraszt, ha már itt fogunk élni*” (második nap) – így szól Szálinger, mikor berendezte átmeneti életterét. Habár elsőre egy utazást feldolgozó naplót és az expatriótaságot nehéz lehet összekötni, Szálingernek mégis sikerült néhány szállal kapcsolódni hozzá. Egy nyaralásnál nem jellemző, hogy az üdülő magával viszi a munkát is, az *Al-dunai álomban* viszont a szerző nem egyszer hozza szóba azt, hogy írnia kell egy színdarabot, a *Puccinit*.

Darabjának cselekménye még meg is jelenik, vegyülve az ógradinai napokkal: „*Amikor Puccini sürgette a két lusta librettószerzőt (akiknek a sumákolása miatt nem tudta végül befejezni a Turandot-t), azt írta nekik, »hadd könnyezzen még egyszer a világ«. Vagány. Az viszont nem az, hogy még el se kezdtem*” (hatodik nap). Emellett pedig rengeteg vers is született az egy hónap alatt. Egy alkotói lélekállapotba került, amely az őt körülvevő vidékből eredeztethető. A munka állapota tehát vegyül a pihenésével, a kikapcsolódásával, amely azt a különleges körülményt teremti, hogy a hétköznapi élet mozzanatai helyet kapnak az al-dunai egy hónapban, így teremtve egy helyzetbeli kettősséget.

Talán egy ennél is sokatmondóbb és nyilvánvalóbb jelenség az, hogy az utazás közepe táján visszautaznak néhány napra Budapestre ügyeket intézni és orvoshoz menni. A tizennegyedik napon ezzel a kérdéssel gondol az elkövetkezendő időre: „*Mi ez a holnapi pesti út, nyaralás*” (tizennegyedik nap)? A jelenlegi helyzetét nem tudja viszonyrendszerbe hozni pesti létével, ottlétük alatt idegennek érzi azokat, az ottani hétköznapijához tartozó apró szokásokat, amelyek jellemzik életüket. Ezek helyett az Al-Duna környékén új habitusok jelentek meg, amelyek immáron bevésszük és elfoglalták otthonuk viselkedésmódjának helyeit: „*Mennyire elfelejtettük az itteni életünket! Pedig végig léteztek itthon a megszokott élet díszletei, csak mi nem voltunk itt, ahol a helyünk van*” (tizenötödik nap). Az emlékezete sem úgy dolgozik az új ismeretségek és tapasztalatok után: „*Milyen keskeny itt a folyó*” (tizenötödik nap)! Amikor üdülésüket folytatva Szerbia felől visszautaznak, így vélekedik: „*Hazáig kaland, tényleg mesés a táj*” (huszonkettedik nap). Itthon, mint Budapest, és haza, mint Ógradina – ezt a helyzetbeli változást idézte elő ez az egy hónap.

3.3.2. A balkániság megjelenítése

Amiatt szükséges beszélni a Balkánról, mert szóba kerülhet a reakciók vizsgálata során is, illetve elemi részét képezi a Vaskapu diskurzusának. Szabó Zoltán *A Vaskapun túl* című könyvében Szálingerhez hasonló úti célokat tűzött ki magának. Az 1935-ben tett látogatáskor a Balkánra úgy hivatkozik, hogy „*ott él a hátunk mögött, sőt a hátunkban*” (Szabó 1937: 13). Szálinger 2020-as kötetének néhány pontja azonos vele, ilyen az Ada-Kaleh jelenség körüljárása, vagy a török feketekávé fogyasztása, amelyet Szabó Zoltán is sokszor említ (huszonegyedik nap). Érdekes megfigyelni azt, hogy az alvás témaköre is mindkét műben előkerül, Szabó hangoztatja, hogy „*Keleten aludni kell*” (Szabó 1937: 35), Szálinger pedig így fogalmaz: „*Úristen, mennyit és milyen jókat alszunk*” (huszonhetedik nap)! Szabó azonban magát a balkániságot sokkal inkább kiemeli, mint Szálinger, aki csupán párszor említi meg azt a könyvében, hogy „*Balkán*”: „*balkáni forgatag*” (harmadik nap), „*a zene eredetibb, balkáni*”

(tizenegyedik nap). A *Magyarország és a Balkán* című könyvben emelik ki azt, hogy ami a Balkánon történt vagy történni fog, az bizony Magyarországra is hatással van (Dr. Holló 2009: 3). Ezt alátámasztja, hogy Szálinger a történelemben keresi a magyarságra utaló kapcsolatokat és összefüggéseket. Az M. Császár Zsuzsa által szerkesztett kötetben hangsúlyozzák, hogy „*Balkán*” egy török eredetű szó, amelynek jelentése hegy, hegység. és leginkább hegyekből, erdőkből, völgyekből, hajlatokból és hegyláncolatokból áll (Pajovic 2009: 7), ezek a környezeti elemek tűnnek fel Szálingernél is. Az ott élő emberek etnikai diverzifikációja, mint a Balkán-modell leglényegesebb karakterjegye Szálingernél is visszavetül, egyrészt a múltban, mikor az Ada-Kaleh sziget népességéről beszél, és akkor, amikor a Dunán haladó hajókról: „*Bolgar, ukrán, román*” (negyedik nap). Maria Todorova írja le, hogy a Balkánt úgy is emlegették, mint az „*Európai Törökország*” (Todorova 1997: 27), a törökökkel vívott harcok, a békekötések, a jelenlétük pedig Szálinger Balázs olvasatában is meghatározó volt. A Balkán kifejezése, mint egy geográfiai elnevezés, át lett transzformálva egy geopolitikai és kulturális fogalomba egy magasan negatív jelentéssel (Pajovic 2009: 9). Szálinger nem veszi számításba az egész balkáni régiót, de tisztában van a Vaskapuvál kapcsolatos ambivalens nézetekkel.

3.4. A jövő hangjai

„*Megszűnik, szétrohad minden, csak fejlődésnek hívjuk*” (tizenegyedik nap). Ebben az idézetben benne foglaltatik Szálinger összes érzése a jövővel kapcsolatban, de van néhány fő pont, amely mentén ez még jobban kifejezhető. *El tudnám fogadni (el tudom majd fogadni?), hogy angol/német/olasz nyelvű unokáim legyenek*” (ötödik nap)? Szálinger ezeket a sorokat fogalmazta meg, miután egy mise alkalmával nem bírta végighallgatni az idegen nyelvű prédikációt. Itt egy olyan érzelmi hullám ragadja el, amely akár tetőpontként is értelmezhető és egy dolog érezhető benne, ez pedig a bizonytalanság. Ugyanez fedezhető fel a szórványtelepülésekre látogatáskor. Székelykevéen az állampolgárság könnyített megszerzésének hatására tömegesen odébbálltak nyugatra, az általános iskolai végzős osztály pedig húsz főből nagyjából ötre csökkent le. „*Játsszuk le a matekkal, hogy mi lesz Székelykevéen húsz év múlva? Lesz ennek felelőse majd akkor? Vagy ez csak amolyan tapasztalati alapú demagógia*” (huszonkettedik nap)? A jövőről alkotott önmagának feltett kérdésekben a saját élete keveredik a társadalomával. A Vaskapu környékén végbement változások olyan gondolatokat ébresztettek benne, amelynek jelentőségei nem feltétlenül maradnak meg az Al-Dunánál. Az identitásbeli és társadalmi kérdések mellett így megjelenik a globalizáció kérdésköre is: „*Globalizáció alatt unalmas víztározó lesz a történelem folyamából*” (negyedik nap).

Ami azonban a legnagyobb talány a jövőre nézve Szálinger szempontjából, az magára a víz alatt levő házakra és félbehagyott életekre vonatkozik. *„Az orsovai öböl nem lesz mindig öböl, egyszer újra előkerülnek a feketén konzerválódott fák és villanyoszlopok, hídpillérek és kőrakások. Te is tudod, hogy így lesz, és is tudom, hogy így lesz”* (harmincadik nap). Vagy elhasználódik a gát, vagy már nem fogják emberek lakni a környéket. Akkor vajon mi lesz? Vagy, most mi van? Szálinger szerint: álom. *„A Duna természetes, eleve kitalált, teremtettszintje, az a valóság. Amit most látunk, és valóságként olvassuk, az csak emberi fantázia. Álom”* (harmincadik nap). A Duna felduzzasztásával tehát egy olyan, hamis realitást kreált az emberi kéz, amelynek valódi képződményeit elnyelték a habok, de ha hihetünk Szálinger előrejelzésének, akkor egyszer talán újra láthatjuk a múltat, amely maga volt a való.

Így gyűlnek össze a jövőről való merengések. Szálinger nem keres rájuk megoldásokat. Úgy tűnik, hogy ezzel mind az a célja, hogy ne csak ő gondolkozzon el rajtuk, hanem mindenki más, aki az *Al-dunai álmot* a kezébe veszi – és aki beszél róla.

4. A könyv kivételései a médiatérbe

4.1. A „nyomozás”, a „munkanapló” és az „útinapló-kísérlet”

Az *Al-dunai álom* digitális mezejében megmutatkozó fogadtatás tanulmányozását szintén a műfaji meghatározással szeretném kezdeni éppúgy, mint a könyv elemzését is. Beigazolódott a sejtésem és a Glózer Rita által felidézett gondolat is a műfaj diskurzus-meghatározó szerepéről, a legtöbb értelmezés ezt hosszasan taglalta és különböző megállapítások születtek. Egy interjúban az újságíró útinaplóként említi meg a könyvet, míg Szálinger Balázs egy eddig nem hallott megnevezéssel él: *„szépirodalmi riportkönyv”* (Inkei 2020), ám még ennél is mélyebb rétegekre helyezi akkor, mikor *„álomként”* sorolja be (Krusovszky 2021), vagy amikor egyszerűen *„nyomozásként”* (Marton 2021). Az egyes szerzők utalnak még rá, mint: *„munkanapló”* (Rácz I. 2020 a), *„napló”* (Ercsey 2020), *„útinapló-kísérlet”* (Stermeczky 2020), *„naplóbeszéd”* (Nyerges 2020), *„sajátos útirajz”* (Györffy 2020) vagy *„irodalmi melléktermék”* (Radnai 2021). Ki is fejezik azt, hogy nem könnyű behatárolni a kötetet egy műfaji kategóriába: *„igencsak bajban lehetünk, ha meg kell határoznunk Szálinger Balázs első nem-verseskötetének a műfaját”* (Stermeczky 2020). E nehézség miatt lehet az, hogy maradnak az egyszerű *„útinaplónál”* amikor a könyvről szólnak.

4.2. A tájhoz kötött paraméterek – a kettősség érzése

A műfaj után az értelmezések elengedhetetlen velejárója az, hogy sok esetben úgy helyezik el és jelenítik meg a Vaskaput, hogy az leginkább Jókai regényéből lehet ismert a magyarok

számára (Inkei 2020, Rác I. 2020a, Györffy 2020, Moly.hu 2020, Radnai 2021), ami azt bizonyítja be, hogy tényleg nincsen a magyar köztudatban benne szervesen az Al-Duna. Ki is emelik azt, hogy „*a mai Magyarországnak olyan, mintha egy másik világ lenne*” (Györffy 2020). Az azonnali.hu újságírója szemléletesen csak ennyit jegyez meg: „*A fénykép-és videómegosztó oldalakon hamarabb találunk képet Pápua Új-Guinea »érintetlen« őserdeiről, mint a gödi Duna-partról*” (Ercsey 2020).

A Vaskapu-szoros és az általa körülölelt falvak és természeti jelenségekre a legtöbbet használt kifejezés: „*ismeretlen*” vagy „*idegen*” (Krusovszky 2021, Demény 2020, Nyerges 2020, Györffy 2020, Moly.hu 2020, Radnai 2021). Ebben csak az az érdekesség, hogy Szálinger ezt a vonalat nem emeli ki erőteljesen, csupán azt, hogy jobban be kéne vonni a köztudatba a történelmi gyökerek miatt. A szerzők azonban érzik a táj megfoghatatlanságát és azt, hogy múltunk ezen része kimaradt a történelemkönyvekből. Emellett azzal is tisztában vannak, hogy mégis van közünk a Vaskapuhoz és nem is olyan távoli tőlünk: „*a történelmi-földrajzi közelség és ismeretlenség határterülete*” (Demény 2020,), „*nekünk, magyaroknak egyszerre ismerős és idegen*” (Györffy 2020). Habár némely helyen még mindig különválasztódik a Magyarországgal összefonódó múlt: „*másik kultúra, történelem és világ,*” ezután már megjegyzi a sorok írója azt is, hogy „*sokszínű, mind geográfiailag mind a kultúra szempontjából*” (Nyerges 2020). A Vaskapu tehát el van helyezve, mint egy világ, amely olyan mintha más lenne vagy tényleg más is, sok tekintetben határvidék és a magyarok számára idegen és ismert, történelmi jelentőséggel bíró tájegység.

4.3. Az „okító történelemszemlélet” jelenléte

Azt feltételeztem, hogy a könyvben a múltbeli hangok és az alatta felsorakoztatott témakörök igen erőteljesen meg fognak jelenni a recepcióban, és ez jórészt be is igazolódott. Az „*egykori Oszmán Birodalom sarka*” (Jánossy 2020) és a „*múlt eltűnő nyomai*” (Krusovszky 2021) a könyv fő irányadóiként mutatkoznak meg az értelmezésekben.

„*Vajon sikerülhet-e a múltat a jelenben megkaparintani?*” (Ercsey 2020) - teszi fel a kérdést az azonnali.hu cikkének írója. A válasz ezután nem rajzolódik ki, de felmutathatóak azok a tendenciák, amelyek révén mégis kapcsolódni lehet a múlttal. Orsova a könyvben nagy figyelmet kap, ám a recepcióban inkább csak említés szintjén figyelhető meg (Ercsey 2020, Moly.hu 2020, Radnai 2021), de olyan is van, ahol még csak egy szóval sem írnak róla (Demény 2020). Egy interjú során azonban az újságíró egy igen figyelemreméltó kifejezéssel él a nyolcvan esztendőös Valér bácsit illetően: „*a múlt ismerőse*” (Rác I. 2020a, Rác I. 2020b).

Ezt azzal támasztja alá, hogy ő az utolsó tanú, aki még tudna mesélni és akár egy komoly, egész életutat feltáró interjút adni a jelen múltkereső szerzőjének.

Kossuth Lajos nevét is több alkalommal megemlítik (Stermeczky 2020, Demény 2020, Moly.hu 2020, Haász 2020), akihez társítják még az 1848/49-es forradalom és szabadságharcot, a Szent Korona eladását, az utolsó magyar királyt, IV. Károlyt illetve Szemere Bertalant. Ezeknek a neveknek, eseményeknek a kihangsúlyozása abból kifolyólag lehet, hogy olyan értékeket közvetítenek a magyarok felé, amelyek a történelem fontos, elemi részét képezik. Így ha egy kalap alatt említjük a Vaskapu múltjával, akkor megerősítjük azt, amelyet Szálinger is kihangsúlyoz: *„Ez mind tulajdonképpen a mi történelmi emlékünktől és nem kevésbé másoké is – ez összeköti bennünket”* (Rác I. 2020a, Rác I. 2020b). Azt is észrevették, hogy Szálinger a múltbeli beszédkomplexumok során hogyan viszonyul Ausztriához: *„Szálinger nem szimpatizál az osztrákműltözéssel”* (Demény 2020).

A legérdekesebb és szembevetőbb jelenség számomra az, hogy Ada-Kaleh szigete és a könyvben csupán egyszer leírt Atlantisz kapcsolata mennyire erősen felerősödik a fogadtatásban. Van olyan, amelynek még a címe is erre hegyeződik ki: *„Lebontott és felépített világok – Szálinger Balázs az Atlantisz-eszméről”* (Rác I. 2020a). Magát azt, hogy *„Atlantisz-eszme”* Szálinger mondta ki, azonban a cikk szerzője volt az, aki úgy vezette fel a beszélgetést, hogy erről a rejtélyes, misztikus és felfedezetlen tájról lesz szó. *„Atlantisz”* elég figyelemfelkeltő lehet az olvasók számára éppen a felsorolt tulajdonságok miatt, ezért kiemelték az interjú ezen momentumát, hogy sokan rákattintsanak és elolvassák. Társítják a szigethez továbbá az egykori focicsapatát (Dunaiszigetek.blogspot.com 2020) és *„modernkori Atlantiszként”* is utalnak a szigetre (Radnai 2021). Az egyik cikk címében ismét a magyarok és a Vaskapu tájegységének összekapcsolásával találkozunk: *„Egy azóta víz alá került sziget volt Magyarország utolsó önálló területi hódítása”* (Haász 2020). A továbbiakban pedig részletes, a könyv által nem említett adatokat is megtudhatunk az elsüllyesztett szigetről. Az az érzésem támadt, hogy az Ada-Kaleh jelenségét mintha izgalmasabbnak találták volna, netalán fogyaszthatóbbnak és különlegesnek az Atlantisszal való társítás okán.

A diszkurzív stratégiák mezején is mozogtak az értelmezések. Kihangsúlyozták a *„szórakoztató és okító történelemszemléletet,”* melyet az intertextuális utalásokkal támasztottak alá (Stermeczky 2020), az *„informatív, nevelő szándékot”* (Nyerges 2020) és azt, hogy a múlt (és egyben a jövő) ismertetésével elgondolkodtatónak találták a művet (Moly.hu 2020). Az emlékezetdiskurzusban való mozgást Szálinger támasztja alá: *„Nyilván az írásbeliség dönt az*

emlék fennmaradásában (...) Inspiráló, hogy emléket állítsak ennek a víz alá került múltnak” (Rácz I. 2020a). Tehát Szálinger valóban úgy gondolja, hogy szövege által a kulturális emlékezet közvetítője lett.

4.4. A sűrű, mégis felhíguló vidék

A jelenben is több kategóriában foglalkoznak a magyarokkal, a lakosokkal és a magyarok ottani viszonyaival. *„Erre magyarok ritkán mennek*” (Inkei 2020) - így szól az újságíró arra vonatkozóan, hogy az Al-Duna szerb és bolgár szakaszain kirándultak Szálingerék, azonban az egész Vaskapura az vetül ki, hogy kevés a turista és a látogató mind a magyarok, mind más nemzetek tekintetében. *„A hely a tömegturizmustól mentes*” (Ercsey 2020) – tehát egyrészt üres, vagy lehet mondani *hígnak*, de mégis sűrű, csak máshogyan. Maga Szálinger is megemlíti a hely sűrűségét és az értelmezésekben is előfordul: *„Történelmileg sűrű, jelenkorát tekintve kulturálisan elszegényedő vidéken járunk*” (Jánossy 2020). Eszerint akár az is előfordulhat, hogy nem is *sűrű*, hanem csupán csak *sűrű volt*, a jelenben pedig nem csak a turizmus, hanem a kultúra vetületében is felhígulás mutatkozik.

Feltűnik az autenticitás kérdése is: *„A kelet-európai régiók fel-illetve újrafelfedezése néha az autenticitás mítoszáat tolja túl*” (Krusovszky 2021). A sorok írója úgy látja, hogy ezek a felfedezetlen területek nem feltétlenül hordoznak magával eredetiséget, sőt a *„mítosz”* fogalmának említése azt támasztja alá, hogy magáról az autentikusságról sem lehet beszélni, mert csupán egy legenda és nincs bizonyítva a létezése. Ez jelenik meg a modern kori autentikusság felfogásában is, amelyet fentebb már összefoglaltam.

A gasztronómiát és a borozást elenyészve említik meg, ám a Dunához való viszony sokkal inkább ki van fejtve. Szálinger a *„Duna szerelmeseként*” van jelen (Ercsey 2020) és a folyó a könyvelemzésnél is kifejtett kettős természetéről is szó esik (Marton 2021). Némely helyeken a következőképpen foglalják össze a témákat: *„bor, táj, Herkulesfürdő, Kossuth, Ada-Kaleh, gasztronómia, Duna*” (Györffy 2020), vagy *„táj, Duna, madarak, emberek*” (Moly.hu 2020). Úgy, mint a Vaskapuról szóló korábbi szövegekben a táj egy biztos pont, emellett pedig a Szálingernél is a folytonosságot szimbolizáló Duna a jelenbe való kapaszkodás testet öltése, egy helyen úgy is fogalmaznak, hogy *„folyófolytonosság*” (Rácz I. 2020a).

„Az al-dunai utazgatás nem feltétlenül sétagalopp” (Stermeczky 2020) – egy író ezt a következtetést vonta le. Ez a megfogalmazás egy igen erős kifejezése a Vaskapu negatív konnotációjának, amely – ezek szerint – továbbra is fennáll. Máshol egyszerűen csak Szálinger *„Kárpát-szolidaritására*” (Nyerges 2020) és a *„részvétre*” (Radnai 2021) céloznak, azonban

ez felvet egy kérdést: valóban egy bizonyos fokú szolidaritás szükséges ahhoz, hogy erről beszéljünk?

4.5. Egyetlen dolog biztos, a pusztulás

A jövő hangjaira fókuszáló megjegyzések az értelmezésekben sem teljesen korlátozódnak le a Vaskapu környékére. A Szálinger könyve által felvázolt jövőképekre úgy utalnak, mint „*lehetséges*” (Stermeczky 2020) vagy „*várható*” (Moly.hu 2020). A kettős állampolgárságból adódó társadalmi problémák, Székelykeve népének és a szórványtelepüléseknek a valószínűsíthető elnéptelenedése, a nyugati tőke beáramlása, a kisközösségek eltűnése több helyen ki van emelve (Inkei 2020, Krusovszky 2021), amelyhez társul az is, hogy Szálinger hazánk dél-dunántúli kistérségeinek „*halálra ítélt*” voltát is megemlítette egyszer a könyvben, mint a szórványtelepülésekkel vonható párhuzam (Inkei 2020) (huszonkettedik nap). Szálinger pozitív Szerbia-tapasztalata is teret kap, Magyarországgal összevetve pedig a következő megállapítással él a jövőre nézve: „*Ahol működik a mezőgazdaság és még hajtják a teheneket az utcán, ott védettebbek háborús helyzetekben*” (Inkei 2020).

A társadalmi problémák mellett feltűnik a globalizáció (Krusovszky 2021) és az identitás-kérdések is (Dunaiszigetek.blogspot.com 2020). Szálinger úgy nyilatkozik, hogy a Vaskapu vidékének írásos formában történő megjelenítésével „*megmenti*” a jövőnek és a saját gyerekeinek a tájat és az ottani kultúrát (Rác I. 2020a) – ezt a megjegyzést rögtön azután teszi, hogy kihangsúlyozza, emléket is állít a helynek, így paradox módon jeleníti meg *küldetését*, ezt a fordítottan arányos viszonyrendszert.

Nem ért váratlanul az sem, hogy az értelmezések szerzői a szimbolikus „*álom*” fogalmát és taglalását is kiragadták (Krusovszky 2021), amelyhez szintén egy ellentét társul, mégpedig a „*valóság*” (Jánossy 2020) - ezen fogalmak mentén írják körül és idézik fel a könyvben is lényeges gondolatokat, vagyis, hogy „*az orsovai öböl nem lesz mindig öböl*” (Dunaiszigetek.blogspot.com 2020). Azt biztosan állítják, hogy egyszer már nem lesz erőmű, így ehelyett marad talán a legnagyobb homályban, hogy *hogyan, milyen módon* láttatja majd újra meg magát a víz alá került Orsova és Ada-Kaleh több száz év múlva: vagy már nem az erőmű lesz az áram alapja, vagy magától pusztul el, „*mert már nem lesz emberiség*” (Krusovszky 2021). Tehát *az egyetlen biztos pont*: a pusztulás.

Azokban a szövegekben, amelyekben foglalkoznak a jövő kérdéseivel, érezhetően sikerült azt elérni, hogy elgondolkodjanak mind az Al-Duna, mind a társadalom egészére kivetülő lényeges

kérdésekről. Talán túlzás nélkül állítható az, hogy ezekhez inkább kapcsolódik reflexió, mint ahhoz, hogy vajon mennyi közülük van a magyaroknak a Vaskapu történelméhez.

5. Moly.hu – „*Jó volt ezt a valamit olvasni.*”

A következőkben rátérek a moly.hu tagjai által megfogalmazottak elemzésére. Az *Al-dunai álom* meglehetősen sok aktív felhasználót mozgatott meg, a hozzászólások közül pedig nem egy rendkívül hosszú és részletes volt, amely többször vegyített pozitív és negatív kritikákat is egyaránt. Sikerült négy attitűd-csoportot létrehozni, amelyekbe ezek jól beilleszthetők: a *bizonytalankodók*, az *azonosulók*, a *bírálok* és az *íróra fókuszálók*.

Az *azonosulók* csoportjába azok tartoznak, akiket igen erősen megragadott a könyv és a téma egyaránt, rájuk volt a leginkább jellemző a mélyre ható, szinte már könyvajánlószerű jellemzés. Nem is kifejezetten a műről fogalmaztak meg szubjektív nézetet, csupán bemutatták azt, és felvillantották a számukra leglényegesebb témákat, mint Ada-Kaleh, Orsova, vagy éppen „*a múlt állandó, kíváncsi kutatása.*” Olyan is akadt, aki úgy érezte, Szálingerrel szinte már rokonlelkek, mivel önmagát utazó típusnak írja le, aki útikönyvekből tájékozódik, ezen felül pedig a helyek történelmét is szereti felkutatni.

Az *íróra fókuszálók* több szempontból hasonlítanak az *azonosulókhöz*, viszont rájuk erőteljesebben jellemző az, hogy véleményüket nem kifejezzék a műre, hanem a szerzőre irányítják. Szerintük Szálinger egyfajta küldetést hajt végre vagy egy hiánypótló szerepben jelenik meg. Az egyik felhasználó szerint az útirajz „*gyakorlatilag kihalt,*” Szálinger pedig azzal, hogy a vidék lelke iránt érdeklődik, újraélesztette. Álláspontjuk szerint a műfaj célját, hogy oda kíváncsozzon az ember az író teljes mértékben elérte, mint ahogy azt is, hogy a koronavírus idején egyfajta utazáshelyettesítőként szolgáljon. Az *Al-dunai álom* szembeállítják a többi kortárs alkotástól, a minőségi útirajzok hiányában pedig szerintük „*néha kellene ezek a látszólag semmiről sem szóló könyvecskék.*”

A *bizonytalankodók* csoportjába azok kerültek, akik ambivalenciával vágtak neki az olvasásnak. Volt olyan, aki úgy fogalmazott, hogy régebben teljes mértékben „*taszította*” a naplószerű termékeket, más pedig tele volt bizonytalansággal. Ez a fajta hozzáállás azonban nem magának az írónak szólt, hanem kifejezetten az útirajzoknak: „*igyekszem magam távol tartani mindentől, ami napló, útirajz, meg ami vers,*” vagy éppen a geopolitikai helyzetből adódó megfogalmazásnak: „*az első pillanattól kezdve tartottam az ilyenkor fölkínálkozó patetikus hazajáró-hangvételtől.*” Többen fogalmaztak a következőképp: „*magamtól nem biztos, hogy elolvastam volna a könyvet,*” őket leginkább az *azonosulók* által írt könyvajánlók

ösztönözték az olvasásra. A *bizonytalankodó* attitűdűek rosszra számítottak, de kellemesen csalódtak, összességében tetszett nekik a könyv, amit „*megkapónak*” és „*meghatónak*” is találták egyszerre.

Végül a *bírálok* csoportjához azok kerültek, akik egyfajta zavaró tényezőt, számukra nem tetsző dolgot fedeztek fel a kötetben. A „*túlzó következtetésekre jutó aktuálpolitikát*” meglátásuk szerint mellőzni kellett volna, mint ahogy Trianon „*egyoldalú*” magyarázatát is. Unalmasnak, felületesnek látták néhol, az egyik értékelő a képi anyagot is hiányolta. Volt olyan, aki a történelmi leírásokat is soknak találta: „*azt gondoltam, hogy sokkal több földrajz és útleírás lesz benne, hogy lássam, amit ő lát, ehelyett a történelem volt hangsúlyos.*” Szálinger feleségének kicsiny szereplését is felhozták: „*szegény asszony annyira a háttérben van, hogy csoda, hogy még nem csaptak le a könyvre a feministák*” – erre a kissé humoros érvelésre érkezett egy hasonló hangvételű válaszkomment is: „*majd most.*”

Az *azonosulók*, a *bizonytalankodók* és az *íróra fókuszálók* megosztva a legnagyobb csoportokat alkotják, a *bírálok* vannak a legkisebb arányban jelen, tőlük többen hoztak fel pozitív véleményeket is. A négy csoport közötti kis átmenetet képezi, hogy többen kedvet kaptak az Al-Dunához való utazáshoz. Összességében tehát a legtöbb értékelőnek tetszett a mű, amit ajánlanak másoknak is.

6. Konklúzió

Szálinger Balázs könyve lehetőséget kínál a Vaskapu XXI. századi diskurzusának megalapozására. A szerzőnek sikerült elérnie, hogy e diskurzus ne csak irodalomkritikai keretek között jöjjön létre. A vezérgondolatok jól kivehetőek, ha összevetjük a médiatér kiragadott jelenségeivel, eszerint a következő öt központi helyzetbe kerülő tematikus egységet tudtam azonosítani.

(1) - történelem: összeköti Magyarországot és a Vaskaput, (2) – emlékezet: beszéljünk róla, írjuk le és mentsük meg, (3) – Duna: kell a folyófolytonosság, (4) – kisközösségek: a Nyugat nem megoldás, vagy ha igen, mire, (5) – az ember és a természet harca: egyenlőre az ember nyert, de ki tudja, talán az idők folyamán a természet visszanyeri erejét és feléleszti a régi Orsovát és Ada-Kalehet.

A médiatérben felülkerekedik Orsován Ada-Kaleh, amelyben közrejátszhatott, hogy az atlantiszi legendáról többen is hallhattak. Habár a könyvben sem lényeges, az értelmezésekben sem hangsúlyos a Balkán kérdésköre. A jövőről nagyjából minden fontos elemet kiragadtak,

amely a költőt is foglalkoztatta, mint az elnéptelenedő falvak és a globalizáció. Mindezekhez kapcsolódik az, amit maga Szálinger Balázs fogalmaz meg: „*Elképzélhető, hogy magyar nyelven erről a helyről ez a könyv lesz az utolsó*” (Rác I. 2020a, Rác I. 2020b). A moly.hu bővebb elemzése során a laikus olvasóközönség bizonyos attitűdcsoportjait azonosítottam. Az *azonosulók* gyakran hasonló témákat emelnek ki, mint a kritikai recepció képviselői. Néhány figyelemre méltó dologban azonban eltérnek tőlük: kihangsúlyozzák az útirajz műfajának kisebb számban való jelenlétét, ebből következőleg pedig a minőségi útirajz ritkaságát, felhívják a figyelmet a könyv lehetséges funkcióira és radikálisabban fejtik ki véleményüket az *Al-dunai álmról*. Olyan, mintha a könyves közösségi oldal egy sokkal szabadabb teret biztosítana számukra érveik őszinte kifejtésében.

Azt viszont ők is megjegyzik, hogy a könyvet hasznos lenne lefordítani románra és törökre, így egy magyar gondolatain keresztül ismerhetnék meg jobban saját történelmüket. Mint ahogy az is kíváncsú volna, hogy az *Al-Duna* és a *Vaskapu* román, szerb, bolgár és török irodalmi reprezentációi is hozzáférhetőek legyenek magyar nyelven. Mindezek összehasonlító távlatot is kínálnának.

7. Bibliográfia

Elsődleges források

Könyvek:

Böhm Lénárt: *Dél-Magyarország vagy az úgynevezett Bánság külön történelme*, Pest, 1867.

Gonda Béla: *Az al-dunai Vaskapu és az ottani többi zuhatag szabályozása*, Budapest, 1896.

Szabó Zoltán: *A Vaskapun túl*, Budapest, Az Élet Szépirodalmi Folyóirat Kiadás, 1937

Szálinger Balázs: *Al-dunai álom*, Budapest, Magvető, 2020.

Internet:

Demény Péter (2020): *Figyelő lazulás*, Kultmagdunszt.sk, november 26.

<https://dunszt.sk/2020/11/26/figyelo-lazulas/>

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Dunaiszigetek.blogspot.com (2020): *Múlt, jelen és jövő az Al-Dunán*, október 6.

<https://dunaiszigetek.blogspot.com/2020/10/mult-jelen-es-jovo-az-al-dunan.html>

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Ercsey Dániel (2020): *Hol volt, hol nem volt*, Azonnali.hu, október 17.

https://azonnali.hu/cikk/20201017_hol-volt-hol-nem-volt-szalinger-balazs-al-duna

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Györffy Ákos (2020): *Karácsonyi könyvajánló*, Mandiner.hu, december 17.

https://mandiner.hu/cikk/20201216_karacsonyi_konyvajanlo

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Haász János (2020): *Egy azóta víz alá került sziget volt Magyarország utolsó önerős területi hódítása*, Telex.hu, december 7.

<https://telex.hu/eszkombajn/2020/12/07/egy-viz-ala-kerult-sziget-volt-magyarorszag-utolso-oneros-teruleti-hoditasa>

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Inkei Bence (2020): *Szálinger Balázs: Meg akartam nézni, mi maradt egy elárasztott és elköltöztetett városból*, 24.hu, november 14.

<https://24.hu/kultura/2020/11/14/szalinger-balazs-interju-al-dunai-alom/>

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Jánossy Lajos (2020): *Szálinger Balázs: Megnéztük a szót, mit jelent: zsálya*, Litera.hu, szeptember 28.

<https://litera.hu/magazin/interju/szalinger-balazs-megneztuk-a-szot-mit-jelent-zsalya.html>

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Krusovszky Dénes (2021): „*Akkor most ki autentikusabb?*”, Magyararancs.hu, január 3.

<https://magyararancs.hu/sorkoz/akkor-most-ki-autentikusabb-234765>

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Marton Éva (2021): *Szálinger Balázs: Az ember fásult lesz, amikor képtelen változtatni a helyzeten*, Hvg360.hu, január 4.

https://hvg.hu/360/202046_szalinger_balazs_kolto_apatortenetekrol_megzabolazasrol_uj_vilagteremtes

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Moly.hu (2020): *Szálinger Balázs: Al-dunai álom*.

<https://moly.hu/konyvek/szalinger-balazs-al-dunai-alom>

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Nyerges Gábor Ádám (2020): *Balkáni forgatag*, Könyvterasz.hu, október 18.

<https://konyvterasz.hu/balkani-forgatag/>

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Radnai Dániel Szabolcs (2021): „*Sose látott, mégis nagyon éles képek*”, Helikon.hu, február 23.

<https://www.helikon.ro/sose-latott-megis-nagyon-eles-kepek/>

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Rácz I. Péter (2020 a): *Lebontott és felépített világok – Szálinger Balázs az Atlantisz-eszméről*, Népszava.hu, szeptember 5.

https://nepszava.hu/3090540_lebontott-es-felepitett-vilagok-szalinge-balazs-az-atlantisz-eszmerol

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Rácz I. Péter (2020 b): *Lebontott és felépített világok – Szálinger Balázs az Atlantisz-eszméről*, Helyőrség.hu, szeptember 16.

<https://helyorseg.ma/rovat/hirek/helyorseg-beszelgetes-szalinge-balazs-koltovel>

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Stermeczky Zsolt Gábor (2020): *Egy-két-há, Al-Duna vár – kritika Szálinger Balázs Al-dunai álom című könyvéről*, Kortáronline.hu, november 17.

<https://www.kortaronline.hu/aktual/szalinge-al-dunai-alom.html>

Letöltés ideje: 2021.03.29.

Másodlagos források

Ann Simons, Beverly: *A régi, megszokott dolgok ismételtetése*, ford. Szabó Zita, in. Bódi Jenő, Pusztai Bertalan szerk.: *Túl a turistatekinteten- A turizmus kritikai és kultúratudományi perspektívái*, Budapest – Pécs – Szeged, Gondolat Kiadó, 2012, 221-241.

Baumann Tímea: *„Maradjon emlékezet?”*, Budapest – Pécs, Gondolat Kiadó, 2016.

Bendix, Regina: *A múlt, a jelen és a jövő emlékeit hasznosítva*, ford. Barta Luca – Pusztai Bertalan, in. Bódi Jenő, Pusztai Bertalan szerk.: *Túl a turistatekinteten- A turizmus kritikai és kultúratudományi perspektívái*, Budapest – Pécs – Szeged, Gondolat Kiadó, 2012, 118-145

Culler, Jonathan: *A turizmus szemiotikája*, ford. Varsányi Anita Alinka, in. Bódi Jenő, Pusztai Bertalan szerk.: *Túl a turistatekinteten- A turizmus kritikai és kultúratudományi perspektívái*, Budapest – Pécs – Szeged, Gondolat Kiadó, 2012, 23-41.

Császi Lajos: *A Mónika-show kulturális szociológiája*, Médiakutató, 2005.

Genette, Gérard: *Transztextualitás*, ford. Burján Mónika, in. Helikon, 1996/1-2, 82-90.

Glózer Rita: *Diskurzusok a civil társadalomról- Egy fogalom transzformációi a rendszerváltó évek értelmiségi közbeszédében*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2008.

Guld Ádám: *Roma sztárok a YouTube-on: Az online média szerepe az új roma mulatók térnyerésében*. In. Müllner András (szerk.): *Saját kép – ellenkép: A Romakép Műhely médiaantropológiai konferenciájának tanulmányai*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2017, 249-271.

Holló József Ferenc: *Előszó*, M. Császár Zsuzsa szerk.: *Magyarország és a Balkán*, Pécs, Balkán Füzetek Különszám 1, 2009, 3-4.

Maksa Gyula: *Mediológiai szemlélet a turizmus kulturális tanulmányozásában*, Budapest, Replika, 2016/1-2, 19-25.

Pajovic, S. Slobodan: *The Balkans and the Central Europe: Perceptions and misunderstandings*, M. Császár Zsuzsa szerk.: *Magyarország és a Balkán*, Pécs, Balkán Füzetek Különszám 1, 2009. 7-18.

Pusztai Bertalan: *A turizmus mint médium*, Budapest, Replika, 2016/1-2, 11-17

Spojár Anna: *Szakedolgozat*, Pécs, Kommunikáció és médiatudományi tanszék, 2016.

Szirák Péter: *Ki említ megérkezést?- A régi és a két világháború közötti magyar irodalmi útirajzról*, Budapest, Ráció Kiadó, 2016.

Todorova, Maria: *Imagining the Balkans*, New York - Oxford, Oxford University Press, 1997

Wang, Ning: *A turisztikai élmény autentikusságának újragondolása*, ford. Szebenyi Nándor, in. Bódi Jenő, Pusztai Bertalan szerk.: *Túl a turistatekinteten – A turizmus kritikai és kultúratudományi perspektívái*, Budapest – Pécs – Szeged, Gondolat Kiadó, 2012, 90-118.

Zombori Máté: *Philippe Lejeune: Önéletírás, élettörténet, napló*, Budapest, Budapesti könyvszemle 2004/9, 265-268.